

Грбар Л.Ю.Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка**ВПЛИВ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН-РЕЦИПІЄНТІВ
НА МІГРАЦІЙНІ ПОТОКИ З УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ**

У статті розглянуто фактори впливу зовнішньої міграції на ринок праці, розвиток економіки, демографічне становище, як країни-донора, так і країни-реципієнта. Визначено позитивний вплив міграції, через здійснення грошових переказів, зниження тиску на ринок праці та навантаження на державний бюджет, зменшення соціальної напруги та негативний вплив міграції, зокрема щодо втрати активної та високоосвіченої частини населення у репродуктивному та трудовому віці.

Метою статті є комплексне дослідження основних детермінантів трудових міграційних потоків з вивченням їх спрямування поза межами країни, напрямки міграції та її наслідки.

Практична цінність результатів статті визначається обґрунтованими пропозиціями щодо регулювання питань зовнішньої трудової міграції.

Проаналізовано результати впливу міграційної політики зарубіжних країн на міграційні потоки з України та їх вплив на трансформацію ринку праці. Досліджено пропозиції щодо удосконалення організаційної структури державних установ у сфері налаштування зовнішньої трудової міграції та продумані основи інституційних та соціально-економічних шляхів встановлення активної політики міграції в Україні.

У статті досліджено сучасні етапи міграційних потоків, які обумовлені воєнним станом в Україні та їх вплив на ринок праці країн-реципієнтів, визначено основні детермінанти трудової міграції, вплив міграційної політики країн-реципієнтів на напрямки міграційних потоків, обґрунтовано напрями удосконалення державного регулювання трудових міграційних процесів. Визначено ключові фактори міграційних потоків в умовах глобалізації, здійснено оцінку впливу зовнішньої трудової міграції населення України на ринок праці країн з найбільшою чисельністю українських мігрантів.

Протягом двох десятиліть міжнародна трудова міграція є наймасштабнішим міграційним потоком в Україні. У таких умовах необхідно звернути увагу на вдосконалення міграційної політики в Україні задля врегулювання наслідків трудової міграції населення та в подальшому сприяння повернення мігрантів на батьківщину шляхом впровадження механізмів ефективного розвитку економіки, покращення соціальної та міграційної політики.

Ключові слова: міграція, країна-реципієнт, країна-донор, трудова міграція, зовнішня трудова міграція, міграційні процеси, міграційна політика, ринок праці.

Постановка проблеми. Довгий час Україна була однією із країн, яка є найбільшим постачальником робочої сили за кордон. Проте, державна міграційна політика України не відповідала кризовій ситуації в країні. Трудові міграційні проблеми в Україні завжди посідали важливе місце в державній політиці. З початком повномасштабного вторгнення в Україну це питання набуло ще більшої актуальності, оскільки міграція українського населення значно вплинула на економічно-соціальний та демографічний розвиток країни. Україна була і залишається нині однією із головних країн по втраті активної та високоосвіченої частини населення у репродуктивному та трудовому віці, яка переходить до європейських та інших держав. Ці та інші про-

блеми окреслюють актуальність теми даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми трудової міграції висвітлюються у багатьох працях українських науковців таких: Е. Лібанової, А. Гайдуцького, І. Майданік, О. Малиновської, З. Смутчак, Є. Кияна, С. Макухи та ін. Ці вчені досліджують питання пов'язані із трудовою міграцією, її напрямками, детермінантами та темпоральністю, стратегіями зворотньої трудової міграції, умовами праці в країні та за кордоном та ін. Зважаючи на плінність даних процесів, різноманітність існуючих напрямів, стосовно трудової міграції потрібно постійно розглядати, поновлювати та доповнювати з урахування всіх сучасних тенденцій та геополітичних змін.

Метою статті є визначення детермінантів трудової міграції, які виникли в сучасних умовах, та визначення головних факторів міграційної політики країн-реципієнтів, які впливають на міграційні потоки; напрацювання висновків щодо впровадження стратегій державної міграційної політики.

Виклад основного матеріалу. Протягом двох десятиліть міжнародна трудова міграція – наймасштабніший міграційний потік в Україні. Війна проти України, яка розпочалася у лютому 2022 року спровокувала одну з найшвидше зростаючих ситуацій щодо переміщення людей у сучасній історії. Із початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну, тільки протягом перших кількох тижнів, більше ніж четверть населення України залишили свої будинки. Масові жертви серед цивільного населення та руйнування цивільної інфраструктури, змусило людей залишати свої домівки в пошуках безпеки, захисту та допомоги. Станом на 23 серпня 2023 біженців з України зафіксовано в Європі 5 829 600 осіб, за межами Європи - 367 000 осіб. Кількість біженців з України які зареєстровані в сусідніх з Україною країнах становить 1 912 950 осіб, найбільше зареєстрованих біженців у Польщі 968 390 ті, хто подали заявку на притулок чи інакше визначений країною подібний статус - 1 639 725. У РФ і Білорусії - 1 307 750 осіб. В інших країнах Європи - 2 608 885 осіб, з них найбільше зареєстрованих в Німеччині – 1 084 410, ті хто подали заявку на притулок 972 795 осіб. У Великобританії, Італії та Іспанії близько 200 000 осіб в кожній країні [10].

Із наведених вище даних ми можемо побачити напрямки міграційних потоків та зробити висновок, що найбільше українців виїхало у країни, що є сусідніми з Україною. Серед цих країн можна виокремити Німеччину, яка є другою за чисельністю країною-реципієнтом, але не є сусідньою країною.

До повномасштабного вторгнення в Україну, за даними Міністерства соціальної політики, в 2019 році налічувалося 3,2 млн трудових мігрантів за кордоном. У 2020 році кількість українських заробітчани становила близько 3 млн. Протягом року до 500 тисяч осіб повернулися, але це відбулося переважно через пандемію COVID-19. У 2021 році, за даними Інституту демографії та соціальних досліджень, налічувалося 2,5-3 млн трудових мігрантів.

У 2015–2017 рр. кількість трудових мігрантів становила 1,3 млн осіб. У тому числі у відсотковому відношенні (Польща – 38,9%, РФ 26%, Італія

11,3%, Чеська Республіка 9,4%, Угорщина 1,3% , Німеччина 0,8%) [4].

Проаналізувавши кількість українських трудових мігрантів у 2015-2017 рр. по країнах в'їзду, можна зробити висновок, що країною яка має різку динаміку щодо українських мігрантів є ФРН. Безумовно, трудові мігранти та мігранти, що шукають притулок внаслідок воєнних дій мають різну природу та різну ступінь задіяння на ринку праці.

Обстеження трудової міграції, проведеного у 2012 р. виявило 1,2 млн. осіб, або 3,4% населення у віці 15-70 років, які з 1 січня 2010 р. до 17 червня 2012 р. працювали або шукали роботу за кордоном. У ході дослідження було встановлено, що у 2010- 2012 році до ФРН виїхало 27,8 тис. трудових мігрантів. Серед них майже половина осіб працювали як професіонали, фахівці та технічні службовці (45,3%). Також ця країна відрізнялася від інших країн призначення найменшою часткою осіб, які працювали за найпростішими професіями. В той час коли на ринках праці Білорусії, Італії, Польщі та Португалії домінували мігранти-представники найпростіших професій [6].

Нині ФРН вживає заходів для надання можливості українським біженцям максимально інтегруватися на ринку праці. Параграф 24 Закону про правовий статус іноземних громадян у Німеччині регламентує перебування іноземців на території країни, а також подальшу процедуру їх інтеграції. Українські біженці на підставі даного параграфу отримують у Німеччині дозвіл на тимчасове перебування «Aufenthaltstitel», який дозволяє легально жити та працювати у ФРН. Оформити статус тимчасового захисту у Німеччині можуть категорії громадян, які були змушені виїхати з України внаслідок військового вторгнення Росії [2]. Українці в Німеччині від 1 червня 2023 року отримують допомогу з безробіття, яку видає центр зайнятості. Виплати становлять 449 євро на місяць, якщо українець проживає самостійно. Для члена цілої родини сума менша – 404 євро на особу. Окрім того, особи, які отримали статус тимчасового захисту мають право на загальнодержавне медичне страхування в Німеччині. Тобто можуть відвідувати більшість лікарів безкоштовно, за рахунок державних коштів. Також біженці при першій участі в інтеграційних курсах автоматично звільняються від плати за інтеграційні курси. Компенсація за оренду житла також забезпечується ФРН в межах визначених нормами законодавства [3].

Різного виду допомога сприяє спрямуванню міграційних потоків з України до ФРН. Аналізу-

ючи ці дані та враховуючи кричущий брак кадрів на німецькому ринку праці можна дійти висновків, що така міграційна політика з боку ФРН може покращити ситуацію на ринку праці країни-реципієнта. Федеральне агентство праці Німеччини звітує про брак кадрів у 148 професіях, іще в 122-ох він може настати в найближчому майбутньому. Приміром, будинку для літніх людей потрібно в середньому вісім місяців, аби знайти доглядальницю чи доглядальника. Будівельні компанії закладають на пошук працівника для підземних робіт в середньому півроку. Кількість вакансій по країні сягає понад 1,7 мільйона. Причому бракує не лише кваліфікованої робочої сили, але й тих, де для роботи не потрібно жодної кваліфікації [8].

Приплив робочої сили та витрати українських мігрантів за кордоном є позитивними чинниками для економік країн перебування, хоча значний приплив мігрантів створює низку викликів, зокрема для державних фінансів.

Згідно з нашими розрахунками на основі оцінок з дослідження МВФ (2020), опитувань ООН та Центру Разумкова, за інших незмінних умов завдяки внеску українських мігрантів випуск товарів та послуг в Естонії, Польщі та Чехії у 2026 році буде на 2.2–2.3% більшим, ніж передбачено в базовому сценарії без міграції, у Німеччині – на 0.6–0.65% [1].

Інтеграція українських мігрантів матиме вплив на показники ринку праці країн-реципієнтів. Географічна та культурна наближеність України до Європи, наявність діаспори, а також статус тимчасового захисту сприятимуть збільшенню участі вимушених мігрантів у робочій силі. Зокрема, Європейський центральний банк очікує, що коефіцієнт участі в робочій силі країн єврозони українських мігрантів працездатного віку становитиме від 25% до 55% у середньостроковій перспективі. Водночас робоча сила ЄС зросте на 0.2–0.8%, або на 0.3–1.3 мільйона осіб [1].

Відповідно до дослідження Oxford Economics, якщо 650 тис. українських мігрантів залишаться в Польщі, робоча сила зросте додатково на 210 тисяч до 2030 року, а потенційний ВВП – на 1.2%. Натомість приплив у 1 млн мігрантів збільшить робочу силу на 370 тисяч, а потенційний ВВП – на 2.0% до 2030 року. У довгостроковій перспективі (до 2050 року) позитивний вплив на ВВП тільки посилюватиметься. Згідно зі звітом Deloitte інтеграція українських вимушених переселенців у Польщі може призвести до додаткового зростання ВВП Польщі на 0.2–3.5% щорічно в

перші п'ять років залежно від якості інтеграційної політики країни [1].

Проте, можна відслідкувати приблизну динаміку інтеграції українських біженців на ринку праці. Так, згідно дані досліджень у ЄС говорять про те, що близько 30% українських біженців уже інтегрувалися на ринку праці країн Євросоюзу. І ця тенденція зростатиме.

Здійснивши аналіз міграційного руху населення України, можна зробити наступний висновок, що Україна і на далі продовжує втрачати населення в результаті виїзду за кордон.

Через продовження активних агресивних дій з боку Росії ситуація в Україні залишається важкою. Населення України стикається зі смертю та пораненнями через численні напади, а також через потреби, викликані руйнуванням житла, що призводять до вимушеного переміщення, скорочення можливостей для працевлаштування тощо [7].

Наразі, проблема забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб є однією із актуальніших. Також важливими передумовами переміщення осіб залишаються труднощі з пошуком роботи та браком коштів. Відповідно до даних Міжнародної організації з міграції роботу втратили майже дві третини осіб, які мали роботу до переміщення [1]. Окрім того, п'ята частина від загального числа переселенців зазначають про відсутність доходів. Згідно із даними опитування Gradus, 39% внутрішньо переміщених осіб зазначають, як одну із основних проблем міграції - брак роботи. Лише 57 відсотків опитаних українців мають роботу. Найбільша кількість осіб серед тих, хто втратив роботу після початку війни, залишається серед опитуваних, які переїхали за кордон. [1].

Отже, до основних детермінантів трудової міграції можна віднести зменшення попиту на робочу силу в Україні, суттєве зниження розміру реальних заробітних плат, погіршення добробуту домогосподарств, умов праці і життя в цілому.

За даними опитування, найпопулярнішими чинниками повернення міжнародних мігрантів в Україну є безпечна ситуація у населеному пункті та любов до Батьківщини. До найпопулярніших маркерів неповернення в Україну зовнішні мігранти відносять відсутність оплачуваної роботи в Україні (40%), кращі умови для життя в країні перебування (26%) та відсутність або втрату житла в Україні (24%) [1].

В Україні з 1 січня 2023 року встановлена мінімальна зарплата у розмірі 6700 гривень (близько 168 євро). Відповідно до даних Євростату євро-

пейські країни поділяють на 3 групи за рівнем мінімальних заробітних плат. До першої групи входять країни, де щомісячна зарплата становить від 399 до 840 євро. До цієї групи країн входять зокрема Польща, Литва, Латвія, Естонія та ін. До другої групи відносяться країни де мінімальна заробітна плата коливається від 887 до 1304 євро на місяць (Іспанія, Португалія, Словенія), а третя група – мінімальна заробітна плата понад 1700 євро на місяць (Франція, Німеччина, Нідерланди, Бельгія, Люксембург, Ірландія) [5].

На підставі цих даних, можна дійти висновків, що рівень заробітної плати країн-реципієнтів не є основним чинником спрямування вимушених українських мігрантів. Насамперед на спрямування міграційних потоків впливає міграційна політика країни-реципієнта. Хоча мігранти створюють додаткові виклики для державних фінансів у короткостроковій перспективі, якщо вони залишатимуться в країнах перебування на термін, довший ніж кілька років, і стануть активними учасниками ринку праці, для цих країн вплив на бюджет й економічне зростання найімовірніше буде позитивним. Потрібно зазначити, що виїжджають ті, які володіють як інтелектуальними ресурсами, так і фінансовими, отже, наша держава втрачає людський потенціал.

Тільки за умов подолання несприятливих чинників та проведення міграційної політики в державі можливе подолання негативних наслідків міграційного руху населення України.

Трудова міграція є комплексною проблемою, яка потребує нагального вирішення. Ключовим аспектом у вирішенні проблем трудової міграції має стати покращення умов ведення підприємницької діяльності, що можливо через формування сприятливих умов для інвестицій. До успішних кроків повернення біженців слід віднести ведення ефективної реінтеграційної політики із врахуванням міжнародного досвіду, створення акценту на сприятливій житловій політиці, через забезпечення тимчасовим або постійним житлом емігрантів, які втратили його, а також наявності можливостей для працевлаштування чи створення сприятливих умов для ведення підприємницької діяльності.

Основними передумовами для зменшення міграційних процесів в Україні загалом є стабілізація мирного стану в країні; підвищення рівня працевлаштування; підвищення рівня добробуту громадян; надання пільг для підприємців сприяння для розвитку бізнесу; покращення соціального забезпечення населення.

До успішних кроків повернення біженців слід віднести ведення ефективної реінтеграційної політики із врахуванням міжнародного досвіду, створення акценту на сприятливій житловій політиці, через забезпечення тимчасовим або постійним житлом емігрантів, які втратили його, а також наявності можливостей для працевлаштування чи створення сприятливих умов для ведення підприємницької діяльності.

Результати дослідження можуть бути враховані при напрацюваннях у сфері реінтеграційної політики в Україні, яка має бути спрямована на повернення українських мігрантів після війни та створення умов для успішної адаптації реемігрантів. Експерти Організації економічного співробітництва та розвитку зазначають, що реемігранти після повернення на Батьківщину зазвичай покращують капітал нації, схильні створювати нові компанії та передавати здобуті навички і знання [9].

Висновки. Таким чином, проаналізувавши міжнародний міграційний рух населення України, можна зробити висновок, що Україна продовжує втрачати населення в результаті виїзду за кордон. Це пояснюється сукупністю факторів, в першу чергу – безпековий фактор та економічний. Держава втрачає людський потенціал і тільки за умов подолання зазначених несприятливих чинників та проведення виваженої міграційної політики в державі можливе подолання негативних наслідків міграційного руху населення України. Сьогодні Україна є країною-донором трудових мігрантів і в найближчій перспективі потік еміграції буде збільшуватись.

У післявоєнний період перед країною гостро стоятиме питання про повернення своїх громадян на Батьківщину, з метою запобігання втрати людського капіталу нації та підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності країни у перспективі.

Список літератури:

1. Вплив українських мігрантів на економіку країн- реципієнтів. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Migration_impact_2022-12-15.pdf?v=4 (дата звернення 15.05.2023)
2. Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. URL : https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Asyl-Fluechtlingschutz/faq-ukraine-integration-ukr.pdf?__blob=publicationFile&v=5

3. Bundesamt für Familie und zivilgesellschaftliche Aufgaben. URL: <https://familienportal.de/familienportal/lebenslagen/zuwanderung-und-integration/informationen-ukraine>
4. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 10.05.2023)
5. Європейський фонд покращення умов життя та праціТристороння агенція ЄС надає знання, щоб допомогти у розробці кращої соціальної політики, політики зайнятості та роботи. URL : <https://www.eurofound.europa.eu/data/statutory-minimum-wages-2023>
6. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні. Міжнародна організація праці, 2019. 100 с.
7. Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни Росії проти України. URL : https://gradus.app/documents/317/Gradus_EU_wave_12_UA.pdf (дата звернення 10.05.2023)
8. Німеччина шукає працівників. Deutsche Welle. URL: <https://www.dw.com/uk/nimechchyna-aktyvno-shukaie-pratsivnykiv/a-62610433>
9. Організація економічного співробітництва та розвитку. URL : <https://www.oecd.org/ukraine-hub/en/> (дата звернення 15.05.2023)
10. Портал оперативних даних (The Operational Data Portal ODP). URL : <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення 10.05.2023)

Hrabar L.Yu. THE IMPACT OF MIGRATION POLICIES OF RECIPIENT COUNTRIES ON MIGRATION FLOWS FROM UKRAINE DURING MARTIAL LAW

The article examines the factors of influence of foreign migration on the labor market, economic development, and the demographic situation of both donor and recipient countries. The positive impact of migration, due to remittances, reduction of pressure on the labor market and burden on the state budget, reduction of social tension and negative impact of migration, in particular regarding the loss of an active and highly educated part of the population in reproductive and working age, has been determined.

The purpose of the article is a comprehensive study of the main determinants of labor migration flows with the study of their direction outside the country, the direction of migration and its consequences.

The practical value of the results of the article is determined by well-founded proposals regarding the regulation of foreign labor migration.

The results of the impact of the migration policy of foreign countries on migration flows from Ukraine and their impact on the transformation of the labor market are analyzed. Proposals for improving the organizational structure of state institutions in the field of setting up external labor migration were studied and the foundations of institutional and socio-economic ways of establishing an active migration policy in Ukraine were thought out.

The article examines the current stages of migration flows, which are caused by the state of war in Ukraine and their impact on the labor market of the recipient countries, defines the main determinants of labor migration, the influence of the migration policy of the recipient countries on the directions of migration flows, and substantiates the directions for improving the state regulation of labor migration processes. The key factors of migration flows in the conditions of globalization were determined, the impact of external labor migration of the population of Ukraine on the labor market of the countries with the largest number of Ukrainian migrants was assessed.

For two decades, international labor migration has been the largest migration flow in Ukraine. In such conditions, it is necessary to pay attention to the improvement of the migration policy in Ukraine in order to regulate the consequences of labor migration of the population and further promote the return of migrants to their homeland by implementing mechanisms for effective economic development, improving social and migration policy.

Key words: migration, recipient country, donor country, labor migration, external labor migration, migration processes, migration policy, labor market.